

HORN KERESZTJE – VETERÁNOK A KASTÉLYBAN

ÍRTA: [SZOMBAT](#) - 2007-08-08

2007. augusztus 8. / Kőszeg Ferenc Kerek egy hónappal ezelőtt a Salm grófok pompás barokk kastélyának a konferenciatermében ültem, 25 kilométerre Prágától, a pódiumbeszélgetéshez odakészített asztal mögött. Mellettem Ján Ľarnogurský, egykor Csehszlovákia miniszterelnök-helyettese, majd Szlovákia miniszterelnöke, később igazságügyi minisztere, egy székkal arrébb Jan Ruml, a Cseh Köztársaság volt belügyminisztere – a rendszerváltás előtt mindketten ismert ellenzékiek, Charta-aláírók.

A konferencia sokat ígérő címet viselt: Az elnyomó államapparátus reformja – a közép-európai tapasztalat, és arról szólt (volna) hogyan számolták fel, illetve alakították át a négy visegrádi országban a totalitárius állam erőszakszerveit, az állambiztonsági szervezetet, a rendőrséget és a hadsereget. Az összejövetelt kezdeményező Emberek bajban (People in Need) elnevezésű civil szervezetnek az volt a célja, hogy a demokratikus átalakulásra készülő, vagy az azt éppen megkezdő országok „disszidensei” ismerjék meg a közép-európai rendszerváltás tapasztalatait. Ezért a pódiumviták után kötetlen beszélgetésekre került sor a belorusz, ukrán, grúz, moldáviai, szíriai és burmai vendégekkel. A rendezvényt a Nyílt Társadalom Alapítvány mellett a cseh külügyminisztérium támogatta, fővédnöke Karel Schwarzenberg külügyminiszter volt. Fentebb a „volna” segédige arra utal, hogy a konferencia nem teljesíthette be maradéktalanul a szervezők várakozását. A Cseh és a Szlovák Köztársaság számos előadóval képviseltette magát, de a lengyelek helye több pódiumbeszélgetés alkalmával üresen maradt. Az előzetes programban még szerepelt Adam Michnik, Marek A. Nowicki, a Szolidaritás neves jogásza, aki az utóbbi években Koszovó emberi jogi biztosa volt, továbbá Janusz Onyszkiewicz, volt honvédelmi miniszter, de a végleges programból már hiányzott a nevük. Az igazán hervasztó azonban a magyarok részvétele, pontosabban a magyarok hiánya volt. A rendszerváltás ismert személyiségei már az előzetes programból is hiányoztak: nem vállalták a szereplést, vagy meg se hívták őket – nem tudom. Helyettük történészek, jogászok, rendvédelmi kutatók szerepeltek az előzetes programban, többnyire kiváló szakemberek. Csakhogy ők se jöttek el. Magyarországot végül hárman képviseltük. Rajtam kívül egy nyugalmazott tábornok, a Nemzetvédelmi Egyetem professzora és egy fiatal politológus a miskolci egyetemről. Mindketten a haderőreformról szóló szekcióban vettek részt, amely egy időben ülésezett az állambiztonsági iratok sorsáról vitázó szekcióval. Ez utóbbi népes közönséget vonzott, de Magyarországról senki sem ült a pódiumon. Így senki sem volt, aki elmondhatta volna, hogy Magyarországon a konzervatív antikommunista Boross Péter, a szocialista Nikolits István és a radikális antikommunista Kövér László egyetértett abban, hogy a volt állambiztonsági szervezet iratainak a nyilvánosságáról csak a szervezet jogutódai dönthetnek, vagyis nem azok, akiket lehallgattak, hanem azok, akik lehallgattak. Ezen pártja ellenében mindeddig Gyurcsány Ferenc sem tudott változtatni, bár talán tényleg szeretne.

Amikor a Reform és lusztráció; fordulat és folyamatosság című nyitóbeszélgetésben rám került a sor, mindenekelőtt megköszöntem a mellettem ülő két volt miniszternek, hogy

1986-ban aláírták a magyar forradalom harmincadik évfordulójára kiadott közös nyilatkozatot. Meglepetésemre nemcsak ők, hanem a közönség is tudta, miről van szó – Magyarországon erre a nyilatkozatra azok sem emlékeznek, akik aláírták. Pedig akkor, lassan 21 évvel ezelőtt lengyel, csehszlovákiai és keletnémet ellenzékiek vallották együtt a magyar aláírókkal, hogy „az 1956-os forradalom hagyománya és tapasztalatai: közös örökség és közös buzdító erő valamennyiünk számára”. A szünetben többen elmondták, hogy a rendszerváltáskor a 22 csehszlovákiai aláíró listáját (amelyen Duray Miklós neve is szerepelt) olyan félkomolyan a jövő kormány névsorának tekintették. S való igaz: Havel köztársasági elnök lett, Jiří Dienstbier külügyminiszter, Martin Palous külügyminiszter-helyettes, majd ENSZ-nagykövet, Peter Uhl a távirati iroda vezetője, Anna Sabatova az állampolgári jogok biztosának a helyettese, és valószínűleg találnék még további neveket is, ha jobban ismerném a cseh és a szlovák belpolitikai viszonyokat. A magyar aláírók közül ellenben mindössze hárman kerültek közhatalmi pozícióba, Bába Iván, Demszky Gábor és Göncz Árpád (na, negyedikként ideiglenesen ideszámíthatjuk Kenedi Jánost is, akit a minap neveztek ki a volt állambiztonsági iratok átadását felügyelő bizottság elnökének), pedig a magyar aláírók száma 57 volt.

Jelkép

Az MSZP parlamenti frakciója „legalább nyolc focicsapatot állíthatna ki volt kádárista funkcionáriusokból” – írta **Eörsi István** 1994-ben. Az arány azóta, az időmúlás következtében talán változott, de a kormányról ma is elmondható, a szocialista miniszterek akkor is átkerültek volna a városi és egyetemi KISZ-bizottságokból a Politikai Bizottságba és/vagy a kormányba, ha nem jön közbe a rendszerváltás vargabetűje. Horn Gyula ennek a funkcionárius-elitnek volt egykor a tényleges, ma a jelképes vezetője. Ellentétben Nyers Rezsővel, aki gazdaságpolitikai nézeteivel, vagy Pozsgayval, aki kulturális és ideológiai tekintetben némileg elkülönült a Kádár-rendszer fő vonalától, Horn egész pályája során berzenkedés nélkül szolgáló hivatalnok volt a Kádár-évtizedeknek, és soha, egyetlen gesztussal sem utalt arra, hogy elhatárolódnék a Kádár-korszaktól, vagy kritikával tekintene vissza a saját pártfunkcionáriusi múltjára. Ellenkezőleg: még az MSZMP Központi Bizottsága 1989. február 10-11-i ülésén is óvta a „lelkiismereti válságtól” azokat, akik 1956 novemberében fegyverrel harcoltak az ellenforradalom ellen. Ezért lehetett Horn személye és 1994-es választási sikere megnyugtató öngigazolás valamennyi apparatcsikból lett szocialista politikusnak. De nemcsak nekik, hanem az MSZP szavazói nagy részének is, akik eufemisztikusan baloldali szavazóknak nevezik magukat, holott valójában kádárista szavazók. Horn a jelképe annak, hogy a parlamentáris demokrácia zökkenőmentes folytatása a 80-as évek „szocialista reformpolitikájának”. Ahogy az árpádsávós zászló annak a jelképe, hogy a jobboldali kormánynak, győzelme esetén, „az 1945-ben megszakadt jogfolytonossághoz” kell visszatérnie.

Gyurcsány Ferenc az első szocialista miniszterelnök, aki széles körű modernizációs programot próbál végrehajtani. Át akarja alakítani az ország közigazgatási-önkormányzati szerkezetét, útját akarja állni a „spontán” iskolai szegregációnak. Racionalizálni szeretné a titkosszolgálatok szervezetét, civil ellenőrző testületet ültet a rendőrség nyakába, és támogatja a versengő-szolgáltató egészségügy liberális programját. Az első abban is, hogy szembeállította egymással a két szocialista hagyományt, Kádár Jánosét és Nagy Imréét, és a kádárit elutasítva Nagy Imre hagyománya mellett foglalt állást. Ez persze egy pártfunkcionárius részéről 1988-ban lett volna kihívó választás, de az MSZP közegében ma is merészségnek számít. Gyurcsány felfogását az MSZP márciusi kongresszusán éppen Horn Gyula bírálta élesen, és azóta is több pártrendezvényen elhatárolta magát a miniszterelnök álláspontjától. A Gyurcsány meghirdette reformoknak nemcsak az ellenzék alpári ellenpropagandája és a

kétharmados törvények támogatásának elutasítása keresztezi az útját, hanem a szocialista frakció morgolódo ellenállása is. Jó példa erre a volt állambiztonsági szolgálatok iratainak ügye. 2004 decemberében a miniszterelnök kiállt a teljes iratnyilvánosság mellett, de az ehhez szükséges támogatást nem kapta meg a párt frakciójától. A kérdés hamarosan újra a parlament elé kerül, a szavazás kimenetele azonban továbbra is bizonytalan. A kormány csökkenteni kívánja a nemzetbiztonsági szolgálatok számát. Ilyen szándékai már a Fidesz-kormányban is voltak, hiszen abszurd, hogy Magyarországon öt különálló nemzetbiztonsági szolgálat működik, miközben a törvények a többi rendvédelmi szervet is felhatalmazzák a titkosszolgálati eszközök használatára. A racionalizálás azonban feltehetőleg sérti a működő titkosszolgálatok érdekeit, a szocialista frakcióban ülő titkosszolgálati lobbí pedig, úgy tetszik, képes rá, hogy útját állja a változásoknak. Gyurcsány helyzete olyan a pártjában, mint Antall Józsefé volt az MDF-ben: ő állt a párt csúcsán, de nem lehetett biztos benne, hogy van alatta párt. Sokat írtak arról, hogy a kormányátalakítás, Kiss Péter kinevezése a kancellária élére, Lamperth Mónika megtartása a kormányban gesztus a belső ellenzék felé, az apparátus-párt javára. Az a feltételezésem, hogy Horn Gyula tervezett kitüntetése ugyanilyen gesztus volt, ráadásul kevésbé kockázatos, mint a kormányátalakítás. Ha ez igaz, Sólyom László (akarátán kívül) szolgálatot tett Gyurcsány Ferencnek: lehetőséget adott neki, hogy az esélytelen előterjesztésével hősnek látsszék, s közben még az ünnepélyes kézrázást is megtakaríthatta. Aki megnézte videón Horn beszédét a születésnapjára ünnepségen, aligha gondolhatja, hogy a volt és a jelenlegi miniszterelnök kedveli egymást. Horn, miután Sólyom jó nénikéjét emlegette, Kiss Péterhez fordult, és együttműködést ajánlott nekik, majd a mikrofonhoz hívta Gyurcsányt, hogy reflektáljon az elhangzottakra. Gyurcsány azonban ahelyett, hogy megszólalt volna, tapsolni kezdett, holott Horn még beszélt volna. Aztán megfogva a karját, szelíden letessékelte az emelvényről. Az ünnepelt egy darabig ellenállt, végül rezignáltan csak annyit mondott, hogy legalább a papírjait hadd hozza magával.

“Törvényes rend” kontra alkotmányos értékek

A Göncz Árpád elleni 1991-92-es fenekedések óta nem kapott köztársasági elnök annyi rosszalló megjegyzést, szidalmat, mint Sólyom László a kitüntetését megtagadó döntése miatt. Nem csodálkoznék, ha jobboldali tüntetők a szokásos zászlóik alatt, de „Laci bácsi, tarts ki!” transzparenszekkel mennének ki az utcára. De ez nem az ő stílusuk, ők tojással és sörösvéggel szoktak az utcára menni. S ha már náluk van a tojás, lehet, hogy Sólyom Lászlót is megdobálnák, hisz az elnök, ha szőrmentén is, a Fideszt is bírálta, méghozzá az alkotmányos intézményekbe vetett bizalom rongálásáért.

De ez az óvatos egyensúlyozás cseppet sem hatotta meg Horn rajongóit. A Klubrádióba betelefonálók sorra kiálltak Horn mellett, aki 1956-ban, karhatalmistaként csak a törvényes rendet védte. (Miként ugyebár a Ságvári Endre halála miatt 1959-ben kivégzett csendőrnyomozó, Kristóf László is ezt tette 1944-ben, a német megszállás idején.) Volt olyan betelefonáló, aki a Horn köszöntésére Budapestre látogató Gorbacsovna is igazat adott: a Szovjetunióna feltétlenül be kellett avatkoznia a magyarországi eseményekbe. „Ha nem teszi”, mondta, a hallgató, s itt egy pillanatra leállt, mint aki lenyeli a nyelvére toluló szavakat, azt tudniillik, hogy akkor győzött volna az ellenforradalom, majd így folytatta: „akkor kitörhetett volna a harmadik világháború”. De ha így van, akkor vajon miért kért bocsánatot Magyarországtól Jelcin elnök, a magyar Országgyűlés színe előtt?

Fel szoktunk háborodni azon, s joggal, hogy Magyarországon manapság már védelmezni, sőt dicsőíteni lehet a rasszizmust, az antiszemitizmust, a Horthy-rendszert, sőt a nyilas uralmat is. De vegyük észre, hogy a másik oldalon meg a szovjet megszállást lehet védelmezni, a Kádár-rendszert, sőt a Rákosi-rendszert is, és megint lehet

ellenforradalmazni. Akár egyenlőségjelet teszünk a náciizmus és a kommunizmus bűnei közé, akár megkülönböztetjük őket, a baloldalon is illenék tiltakozni a kódolt, vagy nem is kódolt ellenforradalmazás ellen, ahogy a jobboldalon is illenék a zsidózás ellen.

A Kádár-rendszer évtizedei alatt, szűk baráti, családi körben sokan emlékeztek meg a forradalomról, az októberi évfordulóról. Mégis a demokratikus ellenzék volt az, amely kimondta: az 56-os tradícióval való szembenézés nélkül nem indulhat meg az ország demokratikus átalakulása. Ezt fejezte ki a fentebb idézett 1986-os közös nyilatkozat, majd egy évvel később az ellenzék programjának számító Társadalmi Szerződés, amely akkor, 1987-ben még nem a rendszer bukásával, hanem mélyre ható, törvénybe foglalt reformjával számolt. „A szembenézés nem halogatható tovább – írta Kis János. – Szüksége van rá a nemzetnek, hogy visszanyerje önbecsülését, és megszabadulva a teljes kiszolgáltatottság kényszerképzetétől, józanul felmérhesse cselekvési terének valóságos határait.”

A szabadon választott Országgyűlés egyik első aktusaként a forradalom és szabadságharc emlékét iktatta törvénybe. A miniszterelnöknek címzett, a kitüntetés megtagadását indokoló levelében a köztársaság elnöke pontosan fogalmazott: „Az 1956-os forradalom és szabadságharc célkitűzései – Magyarország függetlensége, a többpárti demokrácia, a jogállamiság és a szabadságjogok – mai alkotmányunk alapértékei is. Az 1956-os forradalom tagadása a Magyar Köztársaság alkotmányos értékrendjének tagadása. A forradalmat eltipró Kádár-rendszer és a Magyar Köztársaság alkotmányos értékrendje viszont egymással össze nem egyeztethető. Ezt az Alkotmánybíróság is sokszor megállapította – legutóbb a kitüntetési Ab-határozatban is, amikor kimondta, hogy a rendszerváltás előtti és a rendszerváltás utáni társadalmi berendezkedéshez kötődő alkotmányos értékrendek egymással össze nem egyeztethető értékrendet jelentenek.”

Aki azt állítja, hogy 1956 novemberében karhatalmistaként a törvényes rendet védte, annak más fogalmai vannak a törvényes rendről, mint azoknak, akik a harmadik Magyar Köztársaságot létrehozták.

Sólyom László érvelésének másik eleme sem Horn Gyula karhatalmista múltjához kapcsolódik, hanem ahhoz, hogy a volt miniszterelnök ma is helyesnek és indokoltnak tartja, hogy 1956 novemberében csatlakozott egy fegyveres szervezethez, amelyben a részvételt az Alkotmánybíróság „az alkotmány értékrendjével ellentétes tevékenységnek” értékelte. Amikor Horn Gyula arról beszél, hogy karhatalmistaként a börtönökből kiszabadult bűnözőkkel vette fel a harcot, ne feledjük el, hogy e „bűnözők” egy részét a közelmúltban elhunyt Darvas Iván szabadította ki a börtönből, a nemzet színésze, az SZDSZ egykori országgyűlési képviselője, akit tettéért „a törvényes rend” képviselői börtönbüntetésre ítélték, és hosszú évekre leparancsolták a színpadról.

Sólyom László a kitüntetés adományozását kizáró okokat sorolja fel, így azokkal az érvekkel, amelyek a kitüntetés adományozását indokolnák, nem foglalkozik. Röviden mégis érdemes áttekinteni Horn pályáját, hiszen a kitüntetés szorgalmazói e pálya kiemelkedő

eseményeivel szokták indokolni a volt miniszterelnök érdemességét. Az áttekintés hiányos lesz és szubjektív, minthogy személyes érintettségem miatt kitérek néhány olyan mozzanatra, amelyek számomra fontosak, Horn Gyula pályája szempontjából azonban alig van jelentőségük. De azért jellemzőek.

Néhány elcsépelet szó a karhatalomról

Az 1956. november 8-tól szerveződő karhatalmi alakulatok elsődleges feladata nem a börtönökből kiszabadult bűnözők elleni harc volt, hanem a még harcoló felkelő egységek felszámolása (ezt a feladatot egyébként szinte teljes egészében a szovjet csapatok hajtották végre), továbbá rejtőzködő forradalmárok felkutatása és elfogása, a tüntetések feloszlata kezdetben karhatalmi eszközökkel, később fegyverrel, az üzemi munkástanácsok hangadóinak „kiemelése”. A karhatalomhoz való csatlakozás elsődleges feltétele az 1956. november 10-én kiadott tiszti nyilatkozat aláírása – a Kádár-kormány és a szovjet beavatkozás támogatása – volt: „Kijelentem, hogy feltétel nélkül csatlakozom az 1956. november 4-én megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz... Egyetértek azzal, hogy (...) szükséges volt kérni a baráti Szovjetunió, illetve a szövetséges szovjet hadsereg segítségét...”

A forradalmat követő letartóztatások már november első felében megkezdődtek, a gyanúsítottakat ekkor még szovjet katonákból és karhatalmistákból álló egységek tartóztatták le, és szovjet katonák őrizték. A pokol akkor kezdődött – hallottam nemegyszer a karhatalom egykori foglyaitól -, amikor az őrzést a karhatalmisták vették át: folyamatos volt az értelmetlen brutalitás, a foglyokat ütötték-verték, nem is vallomás kicsikarása céljából, hanem pusztán bosszúból. Letartóztattak például egy nemzetőrt, akinek a vezetékneve történetesen Francia volt. „Elfogták Francia Kis Mihály ivadékát” – adta hírül a Népszabadság, noha a gyanúsítottnak a részleges névrokonságon kívül semmi köze nem volt a néhány nappal korábban elfogott 1919-es különítményeshez. A szerencsétlen „ivadékot” a szó szoros értelmében félholtra verték. Közönséges bűncselekményért, egy közért kifosztásáért ítélték el, majd 1963 után büntetését semmissé nyilvánították, mert megdönthetetlen alibije volt. Belső sérüléseiből sosem épült fel teljesen, és fiatalon halt meg. A letartóztatottak helyzete akkor javult valamelyest, amikor 1957 áprilisában őrzésüket a karhatalomtól a poraiból feléledő ÁVH utódszervezete, a BM Politikai Nyomozó Főosztálya vette át.

A szamizdat Beszélő utolsó számában, 1989 nyarán Mécs Imre és Rainer M. János dokumentum-összeállítást közölt a 3. (Budai) Karhatalmi Ezred XI. kerületi százada irataiból. Az egység mindenekelőtt arra törekedett, hogy a kerület nagyüzemeiben, ahol 1956/57 fordulóján még erős munkástanácsok működtek, újjászervezzék a forradalom alatt szétesett besúgóhálózatot. A Beszélő az iratok alapján 77 informátor nevének kezdőbetűit közölte, noha akkor még semmiféle adatvédelmi előírás nem tiltotta a teljes név közlését. Néhány idézet jól mutatja, hogyan védték a karhatalmisták Kelenföldön és Lágymányoson a törvényes rendet:

“Tejipari váll. A vállalatnál történt felderítéseink alapján a következő megállapításra jutottunk: Igen nehezen megy az MSZMP szervezése, amelynek fő oka abból adódik, hogy a munkástanácsban több kompromittált személy van. Sőt maga az igazgató, Kovács Pál is ellenzi a pártszervezet megalakítását. (...)

XI. ker. Ingatlankezelő Vállalat. A vállalatnál f. hó 15-én megkezdtek a létszámcsökkentés végrehajtását. Garamvölgyi elvtárs a vállalat igazgatója olyan irányú tájékoztatást adott, hogy elsősorban a leépítésnél azokat veszi figyelembe, akik magatartásuknál fogva nem kívánatosak a vállalatnál. A vállalat vezetése megállapításunk szerint igazi kommunista kezében van Garamvölgyi elvtárs személyében.

A Mezőgazdasági Főiskolával kapcsolatban Kiss Horváth János tanársegédről vannak terhelő adataink, mely szerint aktívan részt vett az ellenforradalomban. Nevezett ténykedéséről 21-én kapjuk meg a jkv.-t és ennek alapján le fogjuk tartóztatni.”

A jelentés 1957. január 19-én készült.

Jegyzőkönyv Haffner Tamás kihallgatásáról, 1957. február 14-én, a XI. ker. Karhatalmi századnál. Tárgy: Karhatalom és államellenes izgatás.

„Haffner Tamás: Elismerem, hogy beszélgetés közben a gyár [a Beloiannisz – K. F.] helyzetéről beszélgetve kijelentettem, hogy az üzemben tartózkodó karhatalmisták 20 ft. órabért kapnak, mely összeget a gyár dolgozóinak a béréből vonják le. Ezzel kapcsolatban kijelentettem még, hogy ugyanakkor, amikor a karhatalmisták 20 ft. órabért kapnak, és nem csinálnak semmit, csak sétálgatnak, sőt az üzembe nem mernek be menni, mert félnek, hogy a dolgozók agyonverik őket. A szakmunkások ezzel szemben csak 5-6 ft. órabért kapnak.” (A karhatalmisták fizetése magasabb volt, mint a korabeli átlagfizetések: 1600-1800 forint havonta.)

Willy Brandt meghívója

A Népszabadságnak adott interjújában (július 5.) Horn úttörő szerepet tulajdonít az MSZMP-nek (és egyúttal saját magának is) a nyugat-európai szociáldemokrata pártokhoz való közeledés dolgában: „Ma már nehéz a korabeli kommunista felfogást megérteni, amely nagyobb ellenségnek tekintette a szociáldemokrata pártokat, mint a polgáriakat. Az MSZMP úttörő szerepet játszott ennek a felfogásnak a lerombolásában. (...) Rengeteg munka eredményeképp látogatott Budapestre 1978 tavaszán Willy Brandt. Ez volt az első eset, hogy a Varsói Szerződés egyik tagállamába pártmeghívásra szociáldemokrata pártelnök utazott.”

Horn mintha kifelejtene elbeszéléséből néhány történelmi korszakot. A III. Internacionálé gyűlölete a forradalmat eláruló szociáldemokrácia iránt az 1920-as, 1930-as évekre volt jellemző, de az 1935-ben meghirdetett népfrentpolitika már változtatott a képen. Brandt Berlin kormányzó polgármestereként valóban egyik fő céltáblája volt a hidegháborús uszításnak, de ez a helyzet a kancellárrá választása után, elsősorban a német kormányfő aktív, kiegyezést kereső keleti politikája következtében gyökeresen megváltozott. Brandt 1970-ben Koszigin szovjet miniszterelnökkel együtt aláírta a moszkvai egyezményt, majd a lengyel fővárosban a varsói egyezményt, amelyekben elismerte az Odera-Neisse-határt. Ez a szovjet diplomácia jelentős sikere volt. Ekkor került sor a híres térdre borulásra a varsói gettó emlékműve előtt. A folyamatot betetőzte 1972-ben a heves belső tiltakozás ellenére aláírt megállapodás az NDK-val, amellyel a Német Szövetségi Köztársaság de facto elismerte Kelet-Németország állami létét, végül pedig a prágai látogatás. A kancellár nyilván Budapestre is ellátogatott volna, ha 1974-ben nem kénytelen lemondani, miután kiderült, keletnémet kollégái, akikkel őszintén kereste a megegyezés útját, állandó kémet tartottak az előszobájában. Hogy ebben a folyamatban olyan úttörő jelentősége lett volna az MSZMP Központi Bizottsága külügyi osztályán folyó főzőcskének, azt Hornon és néhány egykori pártfunkcionáriuson kívül senki sem gondolja komolyan. Horn becsületére legyen mondva, hogy a történetből nem hagyja ki 1989-es riválisát, Berecz Jánost. Horn természetesen a kisujját sem mozdíthatta az osztályvezetője, Berecz jóváhagyása nélkül. Az elvi cikket a kommunista és szociáldemokrata pártok közötti viszony módosulásáról a párthierarchia szabályai szerint csak a főnök, Berecz János tehetné közzé 1976-ban a Társadalmi Szemlében, a párt hivatalos elméleti folyóiratában, a politikai bizottsági tag főszerkesztő, Benke Valéria és rajta keresztül Kádár János engedélyével. Ennek azonban csak a marxista-leninista ideológia szertartásmesterei számára volt jelentősége, a valóságos folyamatok rég túlszaladtak az effajta – a párt rituális nyelvén előadott – „elvi alapvetéseken”. Ha azonban mégis elismerjük Horn ebbéli érdemeit, a nagykereszt egyik szárnyacskája bizonyosan Berecz Jánost illeti meg.

„Magánjellegré rendezvény”

Különösen kedves, hogy Horn az interjúban „a helsinki folyamathoz kapcsolódó Európai Kulturális Fórum” budapesti ülésével is eldicsekszik. A helsinki megállapodás teljesülésének nyomon követésére hivatott utókonferenciákat háromévenként rendezték meg különböző európai fővárosokban. A konferenciák szokásrendjéhez tartozott, hogy a hivatalos, diplomáciai eseménnyel párhuzamosan különböző civil szervezetek megbeszéléseket, sajtótájékoztatókat, demonstrációkat szerveztek. Az 1981-től 1983-ig húzódó madridi utókonferencián az amerikai Helsinki Watch (Helsinki jogőr) számos dokumentumot adott át a sajtónak orosz, lengyel és csehszlovák ellenzékiek bebörtönzéséről, de egyúttal az amerikai emberi jogi helyzetről is. Itt mutatták be az erdélyi magyar szamizdat folyóirat, az Ellenpontok szerkesztőinek programjavaslatát is „a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatása érdekében”. A magyar pártszervek tehát tudhatták, mire számíthatnak egy Budapesten rendezendő utókonferencia esetén; ennek ellenére igényelték és meg is kapták a felkérést a Kulturális Fórum megrendezésére. A Helsinki Watch és az 1983-ban megalakult, bécsi székhelyű Nemzetközi Helsinki Szövetség vezetői, Jeri Laber és a svéd állampolgár Gerald Nagler „szándékegységben” Bence Györggyel elhatározták, hogy a hivatalos fórum megnyitásával egy időben alternatív fórumot rendeznek, amelyre neves írókat hívnak meg Keletről és Nyugatról, hogy a kultúra szabadságáról és e szabadság állami korlátozásáról beszéljenek. Jeri Laber és Gerald Nagler 1985. február végén Budapestre érkezett, és találkozott Bence Györggyel, Kis Jánossal, Haraszi Miklóssal, Hamburger Mihállyal és e sorok írójával. Az állambiztonsági szervezet 1985. március 4-én kelt napi jelentése arról is beszámolt, hogy az – egy budai étteremben lezajlott – összejövetel résztvevői megállapodtak abban, hogy a Kulturális Fórum időszakában irodát bérelnek, anyagokat készítenek a külföldi újságírók számára, és mindent elkövetnek, hogy az általuk javasolt témák hangot kapjanak a hivatalos tanácskozáson.

A hivatalos fórum előkészítésének felelőse Horn Gyula volt, akkor már a Külügyminisztérium államtitkára. Nem kizárt, hogy az állambiztonsági szervezet szigorúan titkos információi hozzá sem jutottak el, de az sem kizárt, hogy Horn a maga szigorúan titkos jelentésében is konspirálta, mit tudott az alternatív fórum előkészületeiről. Az állambiztonsági szervezet október 4-i jelentése ugyanis már arról is beszámol, hogy Gerald Nagler „nemzetközi értelmiség találkozó” céljára a Duna-Intercontinentalban foglalt le egy konferenciatermet, ahová a külföldi vendégek mellett harminc magyar író meghívását tervezik. A novemberben kelt külügyi összefoglaló szerint ezzel szemben „a Kulturális Fórum megnyitását megelőző napokban derült ki, hogy a Duna-Intercontinental egyik termében (...) a Nemzetközi Helsinki Szövetség szándékozik „párhuzamos kulturális fórumot” rendezni. (...) A tervezett találkozót a szállodai teremben nem engedélyeztük, ennek hatását politikai eszközökkel igyekeztünk mérsékelni”. A Nemzetközi Helsinki Szövetség vezetőit a Külügyminisztériumban Horn Gyula államtitkár fogadta, s közölte velük, hogy a magyar hatóságok nem járulnak hozzá ilyen rendezvény megtartásához, mert az „zavarhatja a hivatalos fórum légkörét és munkáját”. Erről az államtitkár egy fejléc és aláírás nélküli határozatot adott át a tiltakozóknak. Az alternatív fórumot – amelyen többek között Susan Sontag, Hans Magnus Enzensberger, Pavel Kohout, Amos Oz, Danilo Kiš, Timothy Garton Ash, valamint a Nemzetközi Helsinki Szövetség elnöke, Karl Schwarzenberg (jelenleg cseh külügyminiszter), továbbá Konrád György, Csúrka István, Csoóri Sándor, Mészöly Miklós, Tamás Gáspár Miklós, végül **Eörsi István**, illetve Jeles András vett részt – Kis Anikó lakásán tartották meg. Így amikor a hivatalos fórumon az amerikai küldöttség, majd pedig a közös piaci országok nevében a luxemburgi küldöttség vezetője tiltakozott az alternatív fórum betiltása ellen, Horn Gyula öntudatosan válaszolhatta nekik: „A magyar hatóságok magánjellegű rendezvényekkel nem foglalkoznak”. A Népszabadságnak adott interjújában az egykori államtitkár azt mondja: „...utólag is büszke vagyok rá, hogy a 33 európai ország, az USA és Kanada részvételével majd’ másfél

hónapon át tartó rendezvények idején Magyarországra figyelt a világ”. Az 1985-ben kelt szigorúan titkos jelentésben (amely az eseménnyel szinte egy időben a Beszélőben is megjelent) még így panaszkodott: „A Kulturális Fórum első napjainak légkörét befolyásolták az ún. „ellenfórum” hírei. A nyugati sajtó jórészt ezekkel foglalkozott, a fórum eseményei alig kaptak nyilvánosságot.” Kis János interjút készített a hivatalos fórumon részt vevő egyik francia küldöttel, Paul Thibaud-val, a párizsi Esprit című folyóirat főszerkesztőjével. „Igen kellemetlen emlékem maradt egyik-másik magyar bürokrata folyosói megjegyzéseiről: nem áttartottak durván megrágalmazni politikai emigránsokat és a hazájukban élő ellenzékieket. Jól ismert fogás ez: rendőri természetű gyanúba keverni politikai ellenfeleinket. Az ember óhatatlanul gyanakodni kezd: nem rendőr-e maga is, aki ilyen otromba módszerekkel próbálja manipulálni.”

Cserbenhagyásos gázolás

1986 őszén Prágába és Varsóba utaztam, hogy véglegesítsem a fentebb említett, a forradalom 30. évfordulójára kiadandó nyilatkozat aláíróinak listáját. Prágában találkoztam Jiří Dienstbierrel, Peter Uhlal, Anna Sabatovával, Varsóban Kuroňnyal, Geremekkel és másokkal. Amikor hazaérkeztem, behívtak a BM útlevélosztályára, és öt évre kizártak a külföldi utazásból, mert külföldi tartózkodáson alatt magatartásommal súlyosan sártettem a Magyar Köztársaság érdekeit. (Nem volt már öt évük, az útlevelet 1988-ban visszakaptam.) Az eset, mint a politikai indítékú jogkorlátozás, belekerült az amerikai diplomácia adattárába. Egy délelőtt felhívtak az amerikai követségről, és szokatlanul komor hangon megkértek, hogy haladéktalanul találkozzam velük. A találkozón, valamelyik belvárosi eszpresszóban, nemcsak az a követségi tanácsos volt jelen, aki folyamatos kapcsolatot tartott a magyarországi ellenzékkel, hanem a nagykövet helyettese is. Whitehead úr – mondta a diplomata ellenséges hangon -, az amerikai külügyminiszter helyettese, jelenlegi budapesti tárgyalásai során szóvá tette az útlevélügyemet, a magyar külügyminiszter-helyettestől azonban azt a felvilágosítást kapta, hogy az útlevelemet nem politikai okból vonták be, hanem cserbenhagyásos gázolás miatt. Mit tudok erre mondani? Tiltakoztam, de láttam, hogy nem hisz nekem. Szerencsére nálam volt a jogosítványom, átadtam neki, és megkérdeztem: – Nem gondolja, ha gázolás miatt folyik ellenem eljárás, nemcsak az útlevelemet veszik el, hanem a jogosítványomat is? A diplomata kivette a jogosítványt a tokjából, megnézte a dátumot, megnyalazta az ujját, és mint egy szakképzett rendőr, megdörzsölte a pecsétet. – De hiszen ez egy érvényes jogosítvány – mondta. – Feltételezi, hogy a magyar külügyminiszter-helyettes a szemébe hazudott az amerikai külügyminiszter-helyettesnek? Évekkel később ezt a történetet megírtam, meg is jelent a Magyar Narancsban. Cikkemben megneveztem a külügyminiszter-helyettest, Kovács Lászlót. Kovács, aki akkor éppen a Horn-kormány külügyminisztere volt, odajött hozzám a parlamenti ülés szünetében, és megkérdezte: – Biztos, hogy a követhelyettes az én nevemet mondta? Kínos zavarba jöttem. – Nem biztos, mondtam, lehet, hogy csak annyit mondott, deputy minister of foreign affairs, én meg veled azonosítottam, hiszen te voltál a külügyminiszter-helyettes. – Valóban én voltam az öt külügyminiszter-helyettes egyike. Az, hogy erre a történetre egyáltalán nem emlékszem, semmit sem jelent. A belügytől halomszámra kaptuk az effajta várható kérdésekre adandó válaszokat, ismertettük őket, fogalmunk sem volt, miről van szó. Whiteheaddal azonban az államtitkárnak kellett tárgyalnia, az volt vele egy rangban. De nem mondhatták, hogy secretary of state, mert az náluk a külügyminisztert jelenti. – És ki volt az államtitkár? – kérdeztem. – Horn Gyula. – Akkor egyszerű a megoldás, mondtam. – Írjál egy olvasói levelet a Narancsnak, hogy nem te voltál, hanem a Horn. Kovács jó humorú ember. – Na jó, felejtjük el, mondta legyintve.

Rövid menet, hosszú szövegelés

„Tudjuk, Horn 1956-ban, 24 évesen a rossz oldalon állt – ismerte el, mondhatni Horn ellenében, a születésnap ünnepségen Lendvai Ildikó, az MSZP frakcióvezetője. – Most 75 éves. Több mint ötven év telt el, melyből majd’ két évtizeden át a rendszerváltás előkészítésében és beteljesítésében szerzett érdemeket.” Ez szépen hangzik, igaz azonban csak akkor lehetne, ha lett volna egy MSZMP, amely a rendszerváltás előkészítésén dolgozott. Ilyen MSZMP azonban csak a mai MSZP eredetmítoszában létezik, a valóságban nem volt. Még a reformkörök is csak modellváltásról, struktúraváltásról álmodoztak, s amikor egy tévévitában Magyar Bálint, tudomásom szerint elsőként, kimondta a rendszerváltás kifejezést, reformszocialista vitapartnerei úgy néztek körül, mint akik azt kutatják, foglár érkezik-e nyomban vagy elmeápoló. Persze a Kádár-rendszer engedékenyebb volt, mint a szovjet, a csehszlovákiai vagy a keletnémet szocializmus, itt az ellenzékiek a 70-es évek második felétől már nem kerültek börtönbe (az ismeretlen, többnyire iskolázatlan odamondogatók, zászlóletépők persze igen), de a Központi Bizottság munkatársai, köztük későbbi MSZP-vezetők is, az állambiztonsági szervekkel karöltve, újabb és újabb bizottságokat alakítottak, hogy együttesen fundálják ki, mit lehet tenni a különböző másként gondolkodó és mást akaró csoportok lejáratására, elszigetelésére, összeveszejtésére. Mint valamennyi szocialista országban, Magyarországon is egymást váltották az engedmények és a megszorítások ciklusai, mind a gazdaságban, mind a társadalom kezelésében. 1985 tavaszán vezető közgazdászok levélben figyelmeztették az MSZMP XIII. Kongresszusának küldötteit, hogy további takarékosagra van szükség, Kádár mégis keresztülhajszolta a maga dinamizálási programját, elindítva ezzel az összeomlás felé vezető vágát. Miközben Magyarország Breznyev uralkodásának hosszú évei alatt egy kicsit mindig élhetőbb, liberálisabb ország volt, mint a birodalom központja, 1987-ben már azok közé a szocialista országok közé sodródott, amelyek megpróbálták a határaikon kívül tartani Gorbacsov reformjait. Sőt amikor már feltartóztathatatlanul megindultak a változások, a reformer Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszterként olyan egyesülési és gyülekezési törvényt, olyan új alkotmányt tervezett, amely lényegében fenntartotta volna a párt vezető szerepének elvét és az állam mindent felülíró hatalmát. De még 1989-ben is, Berecz János arról álmodozott, hogy többpártrendszer címén a háború utáni koalíciót fogja feltámasztani, annak 1947-es, kommunisták vezette formájában, Fejti György pedig nemzeti dumapartival próbálta megelőzni az állampárt és az ellenzéki pártok közötti érdemi tárgyalásokat, és csak akkor engedett, amikor a Nagy Imre-temetés közeledtével a pártvezetés – valószínűleg alaptalanul – rettegni kezdett egy újabb népfelkeléstől. S amikor végre megindultak az érdemi tárgyalások, az MSZMP akkor is ragaszkodott a dogmáihoz, a Munkásőrséghez, a munkahelyi pátszervezetekhez, a pártvagyon megtartásához, de legfőképpen ahhoz, hogy a parlamenttel szemben a főhatalmat egy nacionálkommunista köztársasági elnök gyakorolja, aki egyúttal a fegyveres erőknek is a főparancsnoka. Ezeket a számításokat a négyigenes népszavazás húzta keresztül, a népszavazást pedig az utolsó kérdésben az vitte sikerre, hogy Csehszlovákiában győzött a bársonyos forradalom, Németországban pedig ledőlt a fal. Nem is beszélve arról, hogy mindeközben, egészen a Duna-gate botrányáig, továbbra is működött az állambiztonsági szervezet, és továbbra is küldözgette a jelentéseket a már alkotmányosan működő pártokról, most már az MSZP vezetőinek, Pozsgaynak, Horn Gyulának. Szóval ne találjon ki Lendvai Ildikó, még Horn Gyula dicsőítése kedvéért se, szocialista hosszú menetelést a rendszerváltás felé, mert ilyen nem volt. Inkább csökönös ragaszkodás volt a tarthatatlan múlthoz, riadt visszahőkölés minden újtól, és főleg téves helyzetértékelés újra meg újra. Ha van Horn Gyulának érdeme, az az, hogy az utolsó pillanatban, de tényleg a legeslegutolsóban, belátta, hogy a pártjának az egyetlen esélye, ha egy lesz a versengő pártok között, és a kis pártok alázatával foglalja el a helyét a parlament padsoraiban. Hogy ebből a vert helyzetből az utódpárt négy év múltán meg tudta szerezni a parlamenti helyek abszolút többségét, az csak felerészben köszönhető Horn Gyula taktikai ügyességének. A siker másik felét Horn Gyula köszönheti a két nagy rendszerváltó párt bénázásának,

téblábolásának, lidérces félelmeinek és ismétlődő aránytévesztésének. Mindezért azonban elnyerte jutalmát azzal, hogy rút múltja ellenére megválasztották miniszterelnöknek.

Hátra van még a nagy érdem, a határnyitás, az NDK-menekültek átengedése a határon. Az elmúlt hetekben sokan megírták már, hogy a határnyitás kollektív érdem, része volt benne, hogy a műszaki zár már hónapok óta nem működött, hogy Horn és Alois Mock csak a hajdani szögesdrót maradékát vághatták át jelképesen. A fordulat lélektani előkészítésében fontos szerepe volt az augusztusi páneurópai pikniknek, amelynek során mintegy háromszáz NDK-állampolgár ment át a határon, s a határőrök nem használták a fegyverüket. A szeptember 10-i határnyitást azonban kormányzati döntés előzte meg, ennek a történetét Kovács László hitelesen beszéli el. A lényeg Gorbacsov beleegyezése volt, egy ilyen horderejű nemzetközi kérdésben Horn Gyula, vagy akár az egész magyar kormány szovjet jóváhagyás nélkül nem dönthetett. „A magyar külügyi vezetés gondosan tesztelte a szovjet álláspontot, s a jelzésekből arra a következtetésre jutott, hogy Moszkva nem akar beavatkozni a két Németország, illetve Magyarország vitájába” – mondja Kovács László. (Népszabadság, 2006. aug. 18.). A határnyitás nemzetközi jogi előfeltétele az NDK-val fennálló vízummentességi egyezmény titkos záradékának a felmondása volt. Ebben ugyanis a két állam kölcsönösen kötelezettséget vállalt, hogy megfelelő úti okmány nélkül nem engedi át a másik ország állampolgárait valamely harmadik országba. Az erről szóló jegyzéket Kovács László külügyi államtitkárként szeptember 8-án adta át az NDK nagykövetének, majd a döntésről nyomban tájékoztatta az NSZK és a Szovjetunió diplomáciai képviselőit. „Szeptember 9-én este – mondja Kovács László – Nyers Rezső szobájában utolsó megbeszélést tartottunk, amelyen Nyersen kívül részt vett Németh Miklós miniszterelnök, Grósz Károly pártfőtitkár, Horn Gyula külügyminiszter és jómagam. A vélemény egybehangzó volt, ki kell engedni őket. Igaz, Grósz egy szót sem szólt, utóbb nehezményezte a döntést.” Másnap éjfél után hatvanezer NDK-állampolgár hagyta el Magyarországot. A történelmi emlékezet szereti a fordulatot hozó eseményeket egy személyhez kötni. Hogy a németek tudatában miért éppen Horn lett ez a személy, és miért nem a miniszterelnök, Németh Miklós, arra nem tudok hitelt érdemlő magyarázatot. Hacsak azt nem, hogy Horn nevének – szarv, kürt – legalább volt értelme számukra.

Kié legyen a kereszt?

Tamás Gáspár Miklós azt javasolta, adják a lógva maradt nagykeresztet Kenedi Jánosnak vagy Rác Sándornak. Igaza van, mindketten megérdemelnék. Nekem azonban más jelöltem volt, még mielőtt elolvastam volna TGM július 16-án megjelent cikkét a Népszabadságban. Én annak az egyetlen embernek adnám az érdemrend nagykeresztjét, aki tényleg az életét kockáztatta a rendszerváltásért, vagy legalábbis azért, hogy egyszer, kivételesen, színről színre kiderüljön az igazság. Neki adnám, még akkor is, ha nem kizárt, hogy ő maga is csak eszköz volt, manipuláció áldozata. Annak az embernek, aki a legnagyobb lépést tette meg a megfigyelőktől a megfigyelték felé. Akinek még egyetlen kormány, egyetlen politikus sem merete vagy akarta a hálóját kifejezni. Aki tettéért semmit sem kapott, csak fenyegetést, gúnyt, kinevettetést, meg egy szálnalmas, szégyenletes bírósági ítéletet.

Már bizonyára kitalálták: Végvári Józsefre gondolok.

(Forrás: Élet és Irodalom)